

Záró beszámoló

A vállalati bűnözés jellemzőinek megértése: elméleti megfontolások és empirikus kutatás eredményei alapján

A kutatási eredmények rövid, szöveges összefoglalása

A kutatás célja a szervezeti bűnözés¹ főbb jellemzőinek feltérképezése hazánkban, különösen a rendszerváltozást követő időszaktól napjainkig. A kutatás egyik célkitűzése, hogy javítsa az együttműködést az ellenőrző hatóságok, a büntető igazságszolgáltatási szervek, valamint az üzleti szektor képviselői között annak érdekében, hogy hatékonyabban lehessen fellépni a vállalati bűnözéssel szemben. Alapvető érdek, hogy megértsük milyen tényezők játszanak szerepet a szervezeti és fehérgalléros bűncselekmények kialakulásában. Ennek egyik oka az, hogy e cselekmények óriási morális károkat okoznak a társadalomban, rombolják az intézményekben vetett állampolgári bizalmat és aláássák a közbizalmat is.² A kutatás célja, hogy mélyebb ismeretekre tegyünk szert az elkövetés főbb okai és körülményei vonatkozásában, továbbá ezen ismeretek birtokában hatékony megelőzési és büntetési mechanizmusokat vázoljunk fel. A vizsgálat fő célkitűzése, hogy valamennyi releváns adatot összegyűjtsön és vállalati bűnözés elméleti keretét kialakítása a poszt-szocialista közép-kelet-európai országok szempontjából. Ennek keretében a vizsgálat kiterjed arra is, hogy milyen komplex összefüggések és kölcsönhatások tapasztalhatóak **a magyar vállalati bűnözés és a magyar piacgazdaság működése** között.³ A kutatás első évében feldolgoztuk a vonatkozó hazai és nemzetközi szakirodalmat (Yeager és Clinard, Wim Huisman, Henri Pontell, Gilbert Geis, Sally Simpson, Michael Benson, Jesse Jaspers) elsősorban a szervezeti bűnözés vonatkozásában, valamint a problémakör kezelésére adott reakciókra koncentrálni szakszerű források áttekintésével. Tanulmányoztuk a magyarországi vállalati bűnözésre vonatkozó statisztikai adatokat (Egységes Nyomozhatósági Ügyészségi Bűnügyi Statisztika, ENYÜBS), azonban meg kell jegyezni, hogy a látencia igen magas e cselekmények esetén. Emiatt a szabályozó és ellenőrző hatóságok vizsgálati eredményei és ügyei jóval informatívabbak. Új elemként került a kutatásba a Gazdasági Versenyhivatal 1997-2018 közötti ügyeinek aktakutatása. Fő fókuszunk a kartell cselekmények és az összefonódások voltak. Vizsgáltuk a Magyar Nemzeti Bank Piacfelügyeleti eljárásait.

Alapvető érdek, hogy megértsük **milyen tényezők játszanak szerepet** a szervezeti bűncselekmények kialakulásában.

Vizsgáltuk a rendszerváltás utáni Magyarország állami és magángazdasága közötti ellentmondásokat. A kelet-európai rendszerváltásokat követően az informális gazdaság és a vállalati bűnözés fogalma régióként eltérő interpretációkat eredményezett. Mindazonáltal az úgynevezett *transitional crime* fogalma alatt meghatározására már sok kísérlet történt külföldi és hazai viszonylatban egyaránt (Richard Lotspeich: *Crime in the Transition Economies. Europe-Asia Studies*, 1995. 6. szám, 555-589. o.; Nancy Frank: *Choosing Between Criminal and Civil Sanctions for Corporate Wrongs*. In: Ellen Hochstedler (szerk.): *Corporations as Criminals*. Sage, California, 1984. 85-102. o.). A vállalati bűnözés olyan

¹ Jelen beszámolóban a szervezeti és vállalati bűnözést szinonim fogalomként használom, az angol corporate crime magyar megfelelőjeként.

² I. JÁVOR, D. JANCICS, The Role of Power in Organizational Corruption. An Empirical Study, "Administration & Society" 2016, Vol. 48, Iss. 5, 527–558. o.

³ TÓTH, M. Piacgazdaság és büntetőjog In.: LÉVAY, M. (szerk.), *A piacgazdaság kiépülése és a gazdasági bűnözés*, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest 1995, 4–35. o.

tevékenység, amikor szervezeti formába tömörülve, az informális érvényesülés és az ahhoz kapcsolódó eszközök súlyos, nagy kárértékű cselekmények elkövetése során mutatkoznak meg.

A jelenség mélyebb megismerése végett elemeztük a Magyar Nemzeti Bank Pénzügyi szervezetek felügyeletéért és fogyasztóvédelemért felelős alelnöke alá tartozó igazgatóságok által lefolytatott eljárásokat továbbá a **Gazdasági Versenyhivatal** (GVH) által lefolytatott eljárások tendenciáit. A Gazdasági Versenyhivatal (GVH) által 1997-2020 között versenykorlátozó megállapodás és összehangolt magatartás miatt folytatott eljárások aktáit. Az aktakutatás során az alábbi kérdésekre kerestük a választ: ki(k) a kérelem benyújtó(i)?; Mikor indult a versenyfelügyeleti eljárás?; Mikor zárult/Mikor hozta meg a döntését a versenyfelügyeleti tanács?; Ki(k) az eljárás alá vont cég(ek)?; Milyen törvényre hivatkozva kezdeményezi az eljárást?; Mennyig tart a jogsértő időszak?; Voltak-e előzményei az eljárásnak?; Milyen eljárási cselekményeket fogantatott a versenyhatóság?; Az eljáró versenytanács határozatában mire kötelezi a feleket?; Volt-e bírság? Ha igen, mekkora összegű?; Az eljáró versenytanács mit engedélyez az eljárásban érintett felek számára?; Volt-e utóvizsgálat? Ha igen, milyen eredménnyel? valamint Ha megszüntették az eljárást, milyen indoklással?

A GVH kartell ügyeiben érintett vállalkozások esetében a nyilvánosan elérhető források alapján (céginformációs portálok) pedig a cégek adatait vizsgáltuk úgy, mint a székhelye, alapítás éve, főtevékenysége, jegyzett tőkéje, tulajdonosok, piaci szektor, foglalkoztatottak száma, külföldi-magyar tulajdoni arány, továbbá az éves árbevétel. Fenti adatok alapján komplex összefüggések elemzésére került sor.

Saját empirikus kutatásunk keretein belül a GVH által lefolytatott kartellügyek aktaelemzése alapján kijelenthető, hogy a kartell cselekmények 2 fő csoportra oszthatóak: kartellek közvetlen állami beavatkozás nélkül, valamint a politikai haszonszerzésből fakadó kartellügyek – az állam által kezdeményezett kartellek.

Eredményeink alapján megalkottuk **az állam által kezdeményezett kartell (state-initiated cartel) fogalmát**, amely akkor következik be, amikor a kormány alkalmazásában álló vállalatok szervezeti devianciát folytatnak a kormány irányításával vagy hallgatóságos jóváhagyásával. A koncepció modern formájában a gazdasági bűncselekmények és a politikai bűncselekmények közötti fogalmi fal megszakítására törekszik, hogy új szemléletet hozzon létre, amelyen keresztül megvizsgálhatjuk, hogy a bűncselekmények és a társadalmi sérülések miként jelennek meg gyakran a gazdasági és politikai hatalom kereszteződésében

A kutatás során rendőrökkel, versenytanács taggal, ügyvédekkel, továbbá piaci szereplőkkel sikerült interjút készíteni.

Itt kívánom megjegyezni, hogy a koronavírus járvány milyen hatással volt a kutatás ezen elemének megvalósítására. Magyarország Kormánya 2020. március 11-én Magyarország egész területére veszélyhelyzetet hirdetett ki, majd 2020. március 27-én kijárási korlátozást, 2020. november 11-én kijárási tilalmat vezetett be. E rendelkezések, illetve 2020. február vége óta saját tapasztalatunk is azt mutatták, hogy azon személyek és szervezetek, akikkel a kutatásunk során interjút és fókuszcsoportos beszélgetéseket szerveztünk volna, mint például kis-, közép-és nagyvállalatok vezetői, gazdasági attasék és nagykövetek, rendőrök, nyomozók, valamint ügyvédek nem tudnak rendelkezésünkre állni. *E tevékenységünk/ kutatási elemünk nehezéssé vált.*

Az interjúk időpontjainak és résztvevőinek újraszervezésére a vírusjárvány első hulláma után tudott újra elindulni, azonban sokkal körülményesebb a szervezés, alacsonyabb a válaszadási, fogadási hajlandóság, ezáltal sokkal több időt és energiát igényel.

Az interjúk egy részét így is online eszközökkel való lefolytatására voltunk kénytelenek áttérni. Az online módon folyó adatfelvétel jelen helyzetben bonyolultabb, több időt vesz igényben, hiszen az interjú alanyok sem állnak rendelkezésre egyéb elfoglaltságaik miatt, vagy éppen a home office adta szűkösebb lehetőségekre tekintettel.

A járványhelyzet miatt a fókuszcsoporthozos ülések megszervezése nem volt lehetséges.

Kutatásunk során néhány jellemző és a témánk szempontjából jelentős vállalati bűncselekményekre vonatkozó esettanulmányban dolgoztuk fel a hazai piacgazdaság és bankrendszer dilemmáit. Ennek keretében vizsgálatuk a bélyegzős csalásokat, az olajügyek vállalati és strukturális jelentőségét, az Agrobank hitelpolitikáját, a Globex-ügyet, valamint különböző hitelezési csalásokat.

A monográfiában bemutatott **esettanulmányok** jól példázzák a vállalati bűnözés sokszínűségét és kitettségét az adott gazdasági, szabályozási és politikai folyamatoknak. A politikai elit ritkán jár el a gazdasági elit támogatása nélkül, oly módon, hogy az mindkét fél érdekét szolgálja. Az önérdék és a rögeszmés dominancia tükrében a kormány elitje képes növelni az erőforrásokat, elnyomni az ellenállást és megerősíteni az elnyomást az állami-vállalati bűnözés révén, miközben a vállalati elit kihasználhatja a kedvező piaci feltételeket, a korlátozott versenyt és az olcsó üzletet.

Kitérünk egy régóta fennálló dilemmára is, hogy milyen eszközökkel lehet hatékonyan fellépni a vállalati bűnözés ellen: ágazati ellenőrző szerveken keresztül, ágazati szabályozással vagy büntetőjogi eszközökkel?

Összességében leszögezhetjük, hogy a vállalati bűnözéssel szembeni hatékony fellépés eszköze az együttműködés erősítése az ellenőrző hatóságok, a büntető igazságszolgáltatási szervek, valamint az üzleti szektor képviselői között, amely csakis holisztikus szemléletben képzelhető el.

Kutatásunk eredményeit folyamatosan **disszemináltuk** hazai és nemzetközi konferenciákon tartottunk előadásokat, továbbá tanulmányokat publikáltunk az alábbiak szerint:

Inzelt, Éva: Theoretical and empirical approaches towards a better understanding of corporate crime in Hungary: in. ARCHIWUM KRYMINOLOGII 41.: 1. pp. 31-64., 34 p. (2019) <http://ak.inp.pan.pl/index.php/ak/issue/view/20>].

2018. szeptember 13-14: Gentben, Belgiumban a Between Edges and Margins, Innovative methods in the study of deviance című konferencián, melyet az Institute for Social Drug Research (ISD), Faculty of Law and Criminology, Ghent University szervezett. Előadás címe: The challenges to use qualitative research methods in white-collar and corporate crime studies. A Hungarian example.

2018. október 11-én a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete és az Országos Kriminológiai Intézet közösen rendezett A büntetőjog hazai rendszere megújításának koncepcionális céljai és hatásai címmel. Előadás címe: A szervezeti bűnözés elméleti és gyakorlati kérdései Magyarországon. A konferencián elhangzott előadásokat összegző

tanulmánykötet készül, mely számára „A szervezeti bűnözés története, elméleti és gyakorlati kérdései” című tanulmányt adtuk le, amely megjelenés alatt áll.

2019. június 12-14. között az Európai Kriminológiai Társaság Organizational Crime Working groupja tartott workshopot “What is ‘European’ about European white-collar crime?” címmel, melyen szintén ismertetésre került a kutatásban eddig feldolgozott adatok, előzetes eredmények “Cartel cases from state negligence until the direct political interest” címmel.

2019. szeptember 18. Európai Kriminológiai Társaság éves konferenciája, Gent, Belgium The notification of a concentration can be handle as „new kind of” pricing cartel cases?

2019. szeptember 18. Európai Kriminológiai Társaság éves konferenciája, Gent, Belgium Cartel cases from the practice of the Hungarian Competition Authority

2019. november 5. Corruption in Hungary, University of San Diego

2019. november 12-15. Amerikai Kriminológiai Társaság éves konferenciája, San Francisco, USA Theoretical and Empirical Approaches Towards a Better Understanding of Corporate Crime in Hungary című előadás

2020. szeptember 11. Európai Kriminológiai Társaság online konferenciája White-collar crime and public sector

Elkészült a Cartel cases from the state negligence until the direct political interest című tanulmány, amely 2021. júliusában fog megjelenni, a ***European White-Collar Crime: Exploring the Nature of European Realities*** című **kötetben**, amely a *Bristol University Press* gondozásában jelenik meg. Részletek az alábbi linken: <https://bristoluniversitypress.co.uk/european-white-collar-crime>

A kutatási projekt eredményeit tartalmazó **önálló monográfia 2021 márciusában** jelent meg, amely elérhető az alábbi linkeken: https://www.eltereader.hu/media/2021/04/Inzelt-Bezsenyi-A-vallalati-bunozes_web.pdf

https://www.ajk.elte.hu/media/60/9e/3d64dbc19c15408c2b02931cfce22a65a2131d7fe74b5b1e780280ca91cb/Inzelt-Bezsenyi%20A%20vallalati%20bunozes_web.pdf

Büszkék vagyunk arra, hogy a projekt disszemináció keretében lehetőségünk volt a kutatási eredményeinkről beszélni a **Trend FM Tudatos fogyasztó** című rádió műsorában. Az adás az alábbi linken hallgatható vissza: <https://trendfm.hu/musor?musor=7872&adas=39875>